

Став војника према служењу војног рока

Др сц. мед. Гордана Дедић*, пук. др сц. псих. Петар Костић†

*Војномедицински центар Карабурма, †Војна академија Војске Југославије, Београд

Полазећи од чињенице да је настанком нове државе СР Југославије дошло до трансформације војске и да друштвенополитичке промене имају за последицу и промену фундаменталних ставова друштвених вредности, циљ рада је утврђивање ставова који одређују ставове младих према служењу војног рока у Војсци Југославије. Истраживање је спроведено на групи од 200 војника (неадаптирани) и 400 војника (адаптирани) према помоћу Уједињених прилагођености.

Став војника према служењу војног рока има два поља: неадаптиран који чини 72,5% војника НА према и адаптиран који чини 78% војника А према. Између ова два поља се налази 27,5% НА, а 22% А према војника амбивалентних према служењу војног рока. Закључено је да је став војника А према према служењу војног рока под утицајем става родитеља, док став војника НА према није под утицајем става родитеља.

Кључне речи: војни рок; војничка средина; адаптација, психолошка; породица.

Увод

Према члану 137 Устава СР Југославије војна обавеза је општа, а према члану 279 Закона о Војсци Југославије војна обавеза је законска (1).

Служење војног рока има за циљ стварање политичке и хумане кохезије једног народа. Служењем војног рока млади људи се оспособљавају за одбрану домовине, што је најважнија и најчаснија дужност сваког грађанина. Смисао васпитне улоге војног колектива се огледа у чињеници да војник, пролазиви кроз војни колектив, активно учествујући у свим облицима војничког живота се припрема за активно учешће у друштвеном животу шире заједнице.

Социјално зрели младићи службе војног рока схватају као обавезу или част, те се и понашају према захтевима које пред њих поставља војна организација. Војник треба да обавља војну делатност зато што је то његова дужност, а не занимање или материјални интерес. Они младићи који у војску долазе зато што морају јер их закон на то присиљава имају проблеме отежаног прилагођавања на војну средину. Мотивационо активан регрут је много бољи војник од онога који је принуђен да искључиво по сили закона обавља војну обавезу.

Адолесценти у моменту доласка у војни колектив уносе у њега све проблеме свог узраста, различите

вредносне системе, навике, обичаје, морално етичке норме.

Свако друштво има своје системе вредности, обичаје и норме понашања које процесом социјализације жели да пренесе на појединца. Значајну улогу у томе имају агенси социјализације личности: породица, школа, вршњаци, као и друштвене институције у чему војска има посебно место. Сваки појединац формира свој систем ставова усвајањем друштвених норми, као и норми понашања друштвених група којима припада. Породична традиција служења војног рока се преноси на мушке потомке. Одувек се на нашим просторима сматрало да је служење војног рока доказ зрелости сваког појединца (2-4).

Неоспорно је да друштвено политичка криза утиче и на однос младих према служењу војног рока. У време политичких и економских криза код људи долази до незадовољства и промене ставова према појединим друштвеним институцијама (5).

Након Другог светског рата вредности Југословенске народне армије (ЈНА) су грађене на идеолошким погледима једне партије. Настанком нове државе СР Југославије, 1992. године, извршен је преображај војске. Од остатка ЈНА је настала Војска Југославије (ВЈ) у којој је извршен процес трансформације и реорганизације ради професионализације и рационализације. Међутим, друштвену улогу војске и њен карактер суштински је изме-

нио извршен процес департијације и деполитизације, радикално је подмлађен командни кадар на свим нивоима и у целисти је извршен раскид са праксом идеолошке пресије на људе који је карактерисао бившу ЈНА. Измењен је њен национални састав, као и геостратегијска и војнополитичка позиција СР Југославије. Утицаја су имала и искуства и последице рата вођеног на територији претходне Југославије 1991–1995. године (6, 7).

Истраживање Данојловића из 1989. године показује да ставови војника према обуци, лични и друштвени мотиви и задовољство методикама неких војних предмета зависе од фундаменталних ставова друштвених вредности, тј. што су ставови према друштвеним вредностима јачи то су развијенији мотиви, преференције и уверења војника (3). Истраживања обављена у јединицама бивше ЈНА упућују да се војници у војсци као и питомци у Војној академији брже адаптирају ако долазе у њу са већ присутним позитивним ставом према ЈНА (5, 8).

Уобичајено је да се у свакидашњем говору говори о мотивацији војника за служење војног рока. Међутим, мотивација је процес изазивања, усмеравања и одржавања активности ради достизања одређеног циља којим се може задовољити нека потреба, док се ставови могу означити као стечене диспозиције позитивног или негативног оцењивања, осећања и тенденција да се предузме акција за или против у односу на различите објекте (9). С обзиром на наведено, термин став према обавези служења војног рока сматрамо прикладнијим.

Полазећи од чињенице да је настанком нове државе СР Југославије дошло до трансформације војске и да друштвенополитичке промене имају за последицу и промену фундаменталних ставова друштвених вредности, циљ нашег рада је утврђивање чињилаца који одређују ставове младих према служењу војног рока у Војсци Југославије.

Методe

Истраживање је спроведено на групи од 600 војника из 5 касарни Војске Југославије у чији састав улазе војници искључиво из јединица пешадије, односно војници који репрезентују велики узорак војничке популације.

Групу неадаптираних (НА група) чини 200 војника основне групе који су због различитих проблема у адаптацији на војну средину били упућени неуропсихијатру ради оцено способности за војну службу.

Групу адаптираних (А група) чини преосталих 400 војника основне групе.

Војници из А и НА групе су уједначени у односу на припадност истој војној цопшти и бројчано се налазе у односу 2:1.

Рад представља део студије проблема адаптације војника на војну средину у оквиру којег је коришћен и специјално за ту прилику конструисан Упитник прилагођености, чији је један део коришћен у овом раду (аутор Г. Дедић) (10).

Истраживање је спроведено у две фазе: у I фази је испитивање обављено у јединицама, док је у II фази испитивање обављено на Неуропсихијатријском кабинету ВМЦ, Карабурма.

У I фази испитивања војника добијена је А група испитаника, а у II фази испитивања добијена је НА група војника.

Истраживање је обављено 1997. године и временски је ограничено на период од прва три месеца служења војног рока с обзиром на податке из истраживања у јединицама бивше ЈНА, који указују да се највећи број војника успешно прилагоди на војну средину за 1–2 месеца служења војног рока (11, 12).

Обрада података је извршена у статистичком пакету програма SPSS (Statistic Packet Society Science for Windows VI).

За сваку варијаблу Упитника израчуната је: средња вредност ($\bar{X}$), стандардна девијација (SD), док су за параметре унутар појединих варијабли израчунаване фреквенције.

Значајност разлика у социјално – психолошким показатељима између група испитаника извршена је помоћу статистичког t-теста. На крају је извршена дискриминациона анализа.

Резултати

Највећи број војника из обе групе је узраста од 19 до 21 године са завршеном средњом школом, интелек-

Табела 1

Подаци о испитаницима пре доласка у војску

Варијабле	НА		А		F	p
	$\bar{X} \pm SD$	%	$\bar{X} \pm SD$	%		
Године старости	20,75 $\pm$ 1,79		20,40 $\pm$ 1,44		13,671	0,000
< 19		2,0		1,0		
19–21		77,0		88,0		
22–27		21,0		11,0		
Године школе	9,46 $\pm$ 2,88		10,55 $\pm$ 2,10		28,167	0,000
0–4		7,5		0,3		
5–8		35,0		27,2		
9–12		52,5		66,3		
13–19		5,0		6,2		
Процена среће у детињству	3,43 $\pm$ 1,44		4,01 $\pm$ 0,99		77,161	0,000
5		35,0		37,8		
4		13,5		35,3		
3		26,0		20,3		
2		10,0		4,0		
1		15,5		2,8		
Интелектуалне способности					39,272	0,000
> 90		33		66,50		
79–90		39		33,50		
< 78		28				

туалних способности изнад 79. Срећу свог детињства највећи број војника обе групе процењује оценом 5.

У односу на А групу војника, у НА групи је дво-струко више војника узраста изнад 22 године, 25 пута више са мање од 4 разреда школе, 28% војника има интелектуалне способности ниже од 79 IQ јединица, док срећу свог детињства 5,5 пута чешће процењују оценом 1, а 2,5 пута чешће оценом 2.

Између група постоји високо статистички значајна разлика у свим посматраним варијаблама.

Највећи број испитаника из НА групе има другове који су већ одслужили или желе да служе војни рок. Око половине војника из А групе служи војни рок истовремено са својим друговима.

Око половине војника из обе групе сматра да је служење војног рока нормална етапа у животу сваког младог човека, а око трећина да је губљење времена, док војници из А групе 2,7 пута чешће од војника из НА групе сматрају да је то и част.

Око 3/4 војника из А групе сматра да дужина служење војног рока треба да траје 6 месеци, док се војни-

Табела 2

Став војника према служењу војног рока

Став	НА		А		F	p
	X±SD	%	X±SD	%		
Став другова према служењу војног рока	3,21±1,90		2,59±1,79		7,372	0,007
Истовремено кад и ја		28,5		47,8		
Одложили су		12,0		13,8		
Неспособни су		2,5		0,8		
Не желе да служе		4,0		7,0		
Одслужили су/не желе да служе		53,0		30,8		
Субјективни став према служењу војног рока	1,70±0,70		1,95±0,74		0,346	0,557
Губитак времена		30,5		27,5		
Нормална етапа у животу		56,0		47,5		
Част		9,0		24,3		
Не знам		4,5		0,8		
Процена потребне дужине војног рока	1,86±0,99		2,62±0,66		67,680	0,000
1 година		30,0		10,0		
Колико траје обука		27,5		18,0		
6 месеци		33,5		72,0		
Не знам		9,0				
Став родитеља према служењу војног рока	1,10±0,72		0,97±0,46		51,308	0,000
Част		62,0		84,5		
Не треба служити		16,5		3,0		
Не знам		21,5		12,5		
Став родитеља у случају прекида војске	1,77±	0,95	1,47±0,76		5,965	0,015
Да сам неспособан за женидбу, посао и сл.		17,0		47,5		
Сложиће се са лекаром		47,5		36,3		
Биће задовољни		21,5		9,0		
Баш ме брига		14,0		7,3		
Процена задовољства у војсци	1,81±1,18		3,11±1,02		20,228	0,000
Веома несрећан		61,5		9,5		
Прилично несрећан		12,0		9,5		
Ни срећан, ни несрећан		15,5		51,3		
Прилично срећан		6,5		20,5		
Веома срећан		4,5		9,3		
Процена времена потребног за адаптацију на војску	3,09±1,16		1,74±0,93		13,899	0,000
15 дана		19,0		53,5		
Месец дана		6,0		25,3		
Још нисам али успећу		22,0		15,3		
Никада		53,0		6,0		
Процена даље адаптације на војску	2,03±0,66		1,97±0,87		69,970	0,000
Све интересантније		17,5		39,0		
Све досадније		59,5		25,3		
Без промене		23,0		35,8		

ци из НА групе приближно подједнако одређују за сваку понуђену могућност одговора.

Већина војника из обе групе процењује да њихови родитељи сматрају да је част служити војни рок, док више од 5 пута војника из НА групе чешће у односу на војнике из А групе процењује да њихови родитељи сматрају да војни рок не треба служити.

У случају прекида војног рока 2/3 војника из НА, а мање од половине војника из А групе сматра да ће се њихови родитељи најчешће сложити или ће бити задовољни таквом одлуком лекара, док мање од петине, а такође око половина војника из А групе процењују да ће њихови родитељи у том случају сматрати да су они неспособни и за друге ствари у животу (женидбу, посао и сл.).

Највећи број војника из НА групе је у војсци веома несрећан (оцена 1), док су војници из А групе најчешће ни срећни ни несрећни (оцена 3). Боравак у војсци оценом 4 и 5 процењује свега 11% војника из НА, док оценама 1 и 2 боравак у војсци процењује 19% војника из А групе.

Више од половине војника из НА групе сматра да никада неће успети да се адаптирају на војну средину, док се више од половине војника из А групе адаптирало на војну средину за 15 дана. За месец дана се на војну средину адаптирало 25% војника НА групе, а 80% војника А групе.

Више од 80% војника из НА групе сматра да им је у војсци досадно и да ће им временом бити све досад-

није, а преко 60% војника из А групе сматра да им је у војсци занимљиво и да ће тако бити и даље.

Између војника из НА и А групе постоји статистички значајна разлика нивоа значајности $p < 0,000$ за војникову процену потребне дужине трајања војног рока, став родитеља према потреби служења војног рока, процену задовољства у војсци, процену времена потребног за адаптацију на војну средину и процену даље адаптације на војну средину (табела 2).

Ради побољшања поузданости почетних варијабли инструмента коришћеног у испитивању, најпре је примењена метода главних компонената.

У табели 3 се налазе подаци о карактеристикама три издвојена фактора и процента објашњене варијансе.

Методом главних компонената изолована су три фактора који објашњавају 58,8% варијансе примењеног система варијабли за НА групу војника, односно 51,9% за А групу војника.

Број значајних фактора је одређен Gutman-Kaizer-овим критеријумом, а потом је извршена њихова ротација у Oblimin позицији. На овај начин су добијене нове (латентне) варијабле на основу којих су дискриминативном анализом дефинисане карактеристике група испитаника у латентном простору.

У НА групи: фактор 1 дефинише субјективну процену адаптације војника на војну средину и став родитеља према служењу војног рока, фактор 2 дефинише субјективни став војника према служењу војног рока, фактор 3 дефинише став другова према служењу

Табела 3

Карактеристике фактора

Варијабле	Комуналност		Фактор	Карактеристични корени		Процент објашњене варијансе		Кумулативни проценат	
	НА	А		НА	А	НА	А	НА	А
Процена времена потребног за адаптацију на војску	0,656	0,363	1	2,600	1,997	32,5	25,0	32,5	25,0
Процена даље адаптације на војску	0,338	0,416	2	1,084	1,104	13,6	13,8	46,1	38,8
Процена потребне дужине војног рока	0,329	0,619	3	1,016	1,051	12,7	13,1	58,8	51,9

Табела 4

Матрица структуре фактора

Варијабле	НА			А		
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Процена времена потребног за адаптацију на војску	0,761	-0,347		0,589		
Процена потребне дужине војног рока	0,544			0,393		-0,658
Процена даље адаптације на војску	0,437	-0,395		0,612		
Став родитеља према служењу војске	0,649		0,348		0,765	
Став родитеља у случају прекида војске	0,649				0,770	
Процена задовољства у војсци	-0,762	0,381		-0,740		
Субјективни став према служењу војске		0,891		-0,530	-0,381	
Став другова према служењу војске			0,932	0,334		0,681

војног рока;

У А групи: фактор 1 дефинише субјективну процену адаптације војника на војну средину, фактор 2 дефинише став родитеља према служењу војног рока, фактор 3 дефинише став другова према служењу војног рока (табела 4).

У табели 5 је дата комплетна матрица корелације фактора.

Највећи број војника (39,5 %) је упућен надлежној

лизовано доживљавање себе и свог телесног Ега. Овај процес је скоковит и одвија се кроз тзв. нормативне кризе које воде ка све већој зрелости (14). Морални развој карактерише достизање моралних норми, система вредности, осећања самопоштовања. Млади људи прихватају системе вредности, норме и законитости друштвених организација: породице, школе, друштвених институција. Важну улогу имају заједнички идеали једне породице, друштва, нације. Један део младих напушта културне, политичке и религиозне ставове

Табела 5

Матрица корелације фактора

Компоненте	НА			А		
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Фактор 1	1,00000			1,00000		
Фактор 2	0,12396	1,00000		0,18968**	1,00000	
Фактор 3	0,14863*	0,00309	1,00000	0,05523	0,03943	1,00000

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

Нижој војнолекарској комисији са предлогом – привремено неспособан за војну службу, затим са предлогом – неспособан за војну службу (33 %), док је у јединицу као – способан враћено 27,5% војника (табела 6).

Табела 6

Оцена способности војника из НА групе за војну службу

	Број војника	%
Способан	55	27,5
Привремено неспособан	79	39,5
Неспособан	66	33,0
Укупно	200	100

Дискусија

Адолесценција је доба узбуђења, открића и обећања. Овај период врви од сталне борбе између хармоније и дисхармоније, уравнотежености и неуравнотежености. Побуна против ауторитета са самопрецењивањем и издвајањем често не иде у корак са реалношћу. Адолесценци су преокупирани сами собом, упоређују себе и свој статус са околином или теже имитацији других који представљају њихове идеале. Збуњени су, несигурни, у ишчекивању. Теже слободи и траже своја права (13–15). Адолесценцију карактеришу промене свести о себи и свом властитом идентитету, које се огледају у променама у: осећајним, телесним и нагонским тежњама, као и променама према себи, родитељима, свету, променама у системима вредности и етичких норми. Укратко, млади не знају тачно шта хоће, али то хоће одмах (16).

Средишњи проблем адолесценције је процес формирања идентитета и развој друштвених и моралних норми. Процес формирања идентитета се огледа у формирању телесног идентитета кроз реално и идеа-

своје породице узимајући супротне смерове.

Свака друштвена криза доприноси дестабилизацији психичке структуре, нарцистичкој вулнерабилности следственом превладавању принципа задовољства, ерозији моралног система и краху контроле и самокритичности свог понашања (17). Данашње друштво делује као додатни дезорганизујући фактор, пре свега, кризом свог система вредности и моралних норми. Нагле друштвене промене су праћене и променама друштвених циљева и вредности, што код чланова друштва изазива конфузију, вредносни вакум и аномију. Истраживање (Пантић) из 1990. године говори о порасту аномије код младих Србије, што се испољава кроз збрку циљева, апатију, осећање безнађа, пасивност и цинизам (18).

Истраживање (Јоксимовић и сар.) из 1994. године на групи ученика II разреда београдских гимназија указује да млади људи као најважније вредности истичу породичну срећу и пријатељство, а да као своје негативне узор наводе: медијске личности, политичаре и новопечене богаташе. Овакав вредносни систем је нарочито изражен у условима друштвене кризе када се помоћ и подршка, пре свега, могу очекивати од чланова породице и пријатеља. Истовремено су то и традиционалне вредности које се у патријархалним културама, каква је наша, веома цене (19).

Истраживање (Пејатовић и Орловић) средњошколске омладине Србије из 1995. године указује да адолесценци преферирају друштвену вредносну оријентацију. Сматрају да у животу најпре треба тежити неговану и испољавању разумевања и љубави међу људима, а за важност у животу на прво место стављају везе и познанства (20).

Према истраживању Државног секретаријата за народну одбрану из 1965. године 54,63% војника долази

у војску без икаквих представа о војничком животу. Извори сазнања о војничком животу код 82,66% војника потичу од другова који су већ служили војни рок (21).

Према истраживању Политичке управе ССНО из 1986. године најпозитивније ставове према животу и раду у армији имају војници са основном, затим средњом школом, а најмање они са факултетом. Позитивније ставове према животу и раду у армији имају војници који су лично задовољни собом, угледом позива као и угледом стеченим код другова и старешина (5). Такође се на Војну академију брже прилагођавају питомци који имају позитивније ставове према војном позиву и ЈНА (8).

Иако се војници на одслужење војног рока упућују као психофизички способни, пресудну улогу у процесу прилагођавања на војну средину имају утисци из првих дана по доласку у војску. Расположење војника у првим данима војног рока почиње већ од њиховог дочека на железничкој станици, пријема у касарни, поступцима при пресвлачењу и санитраној обради у јединици, као и од организације поподневног рада у јединици. На малом простору је концентрисан велики број војника који се међусобно разликују по многим особинама, навикама, обичајима, нивоу образовања, социјалном пореклу. Долазе из различитих социјалних средина и испољавају одређене навике, одређену индивидуалност. Међу војницима постоје индивидуалне разлике које се састоје у: неједнаком нивоу општег образовања, занимања и васпитања, у неједнакој адаптираности на колективни начин живота, културнохигијенским навикама пре доласка у војску. Међу њима има неких, оних са ограниченим схватањима, немотивисаних и незаинтересованих за задатке и идеал војске (21–23).

У сваком војничком колективу за све чланове важе исти прописи у обуци, одевању, смештају, исхрани, опхођењу, војничким обавезама, слободном времену. Строго је испланирано службено и слободно време. Сваки војник је непрекидно изложен оценама својих другова и старешина у погледу: способности, физичке спремности, психомоторне спретности и брзине и у ситуацијама су сталног поређења индивидуалних разлика. Живот младог човека је јаван: заједничка спаваоница, трпезарија, групна обука, заједничко купање, лекарски прегледи. Ништа не може бити сакривено. Известан број младих настоји да се истакне у колективу у односу на своје другове вршњаке. С друге стране могу бити изложени подсмеху и омаловажавању својих другова при извршавању појединих радњи и борбених задатака (2, 24).

Врло је значајна улога старих војника у прихватању и увођењу младих војника у војнички живот. Највећи број војника старије класе се лоше понаша према придошлим младим војницима и негативно делују на њихово прилагођавање што представља један од значајних оптерећујућих фактора адаптације на војну средину (21, 25).

Истраживање Државног секретаријата за народну одбрану из 1965. године војника у прва 4 месеца службе војног рока показује да је 25,03% замишљало војнички живот сувише тешким, а 48,84% лаким. Прихватам у армији је задовољно и потпуно задовољно 77,43% војника, а није задовољно 25% војника, углавном оних са вишом школском спремом. На војнички живот се теже адаптирају они војници који су војнички живот замишљали тешким, а то су они војници који су и пре доласка у војску живели у релативно повољнијим општим условима и који нису навикнути на тежа физичка оптерећења. Војну дисциплину проценује строгом 58,24% војника, војну обуку тешком или веома тешком 39,37% војника. Војници са вишом школском спремом се теже уклапају у војну средину, војничку дисциплину су замишљали строжом, а војну обуку тежом. Са мањим или већим тешкоћама се 55% војника укључује у војнички живот, док се осталих 45% укључује релативно лако. Нешто се лакше укључују војници са нижом школском спремом, земљорадници и радници. Утицај личних и породичних фактора на расположење је присутно код 20% војника. Војници који имају личне и породичне проблеме се два пута теже укључују у војну средину од осталих војника. Ожењени војници се 5–6 пута лакше укључују у војнички живот од неожењених. Расположење војника у првим данима војничког живота је веома добро, добро и углавном добро код 60% војника, израженије код војника са нижим образовањем (21). Испитивање Политичке управе ССНО из 1982. године о процени очекиване тежине војничког живота је показало да је 15,5% војника очекивало да је војнички живот лакши, а 6,3% да је тежи од очекиваног (5).

Истраживање обављено међу немачким регрутима 1981. године показује да: 81,8% немачких регрута сматра да је потребно служити војни рок, док 18,2% сматра да не треба; 7,7% сматра служење војног рока веома корисним, а 17,6% апсолутно бескорисним, док 57,0% сматра да је делимично корисно, док су преосталих 18% амбивалентни (26).

Од 8 посматраних варијабли нашег истраживања уочава се да се једна односи на став другова војника, две на став родитеља, а осталих пет на став војника према служењу војног рока.

Став према служењу војног рока који влада међу друговима – вршњацима може утицати и на формирање става војника према служењу војног рока. Негативан став другова према служењу војног рока (неспособни су, одложили су, не желе да служе војни рок) имало је 18,5% војника из НА, а чак 21,6% војника из А групе при чему је најупадљивији податак да 4% другова војника из НА групе, а чак 7% другова војника из А групе не желе да служе војни рок. Статистички значајна разлика ($p < 0,01$) која постоји између обе групе војника може се објаснити односом другова војника који су већ одслужили или желе да служе војни рок (виши код

НА групе) и другова војника који истовремено са њима служе војни рок (виши код А групе).

Војници обе групе испитаника имају родитеље који најчешће подржавају служење војног рока својих синова сматрајући да је то част. Насупрот томе, око 40% војника из НА, а око 15% војника из А групе процењују да њихови родитељи сматрају да није част служити војни рок. Међу њима 16,5% војника из НА групе процењује да њихови родитељи сматрају да не треба служити војни рок. Такође 17% војника из НА групе процењује да њихови родитељи сматрају да у случају прекида служења војног рока су неспособни и за жељидбу, посао и сл. Став родитеља према служењу војног рока не интересује, сматра да им родитељи – не могу ништа – или их – није брига за то – 14% војника из НА групе али и 7,3% војника из А групе.

Одсуство статистички значајних разлика између обе посматране групе војника у односу на процену става родитеља према прекиду служења војног рока војника може се објаснити ставом родитеља који прихватају прекид служења војног рока својих синова уколико је до њега дошло из здравствених разлога, према препоруци лекара који је присутан у високој учесталости код обе групе војника.

Уколико посматрамо истовремено став родитеља и став другова према служењу војног рока, уочава се да приближно исти број војника из НА групе (нешто мање од петине) процењује да њихови родитељи и другови имају негативан став према служењу војног рока. Истовремено се уочава да је код војника из А групе упадљиво присутнији негативан став другова него негативан став њихових родитеља према служењу војног рока.

Према субјективној процени војника, 30,5% војника из НА, а 27,5% војника из А групе испољава негативан став према служењу војног рока, сматрајући да је служење војног рока губитак времена, што не даје статистички значајну разлику међу групама испитаника.

Војници из НА групе немају уједначен став према, по њиховом мишљењу, потребној дужини служења војног рока јер у приближно једнаком односу сматрају да војни рок треба да траје 1 годину, 6 месеци или колико траје дужина обуке (6 недеља) док се око 10% војника не може ни да изјасни о овом питању. Свега 10% војника из А групе сматра да војни рок треба да траје колико је и предвиђено Законом, док осталих 90% војника сматра да је потребно скраћење дужине трајања војног рока, и то: скоро 3/4 сматра да војни рок треба да траје половину трајања предвиђеног Законом, док око петине сматра да треба да траје колико траје обука, што даје високо статистички значајне разлике међу групама испитаника.

Разлике у процени потребне дужине трајања војног рока се могу објаснити разликама у интелектуалним способностима које постоје између ових двеју група војника. Војници из А групе су особе виших едукативних и интелектуалних способности. У моменту до-

ласка у војску процењују да за краће време могу савладати предвиђену обуку, а дужина трајања војног рока им се чини бесконачно дуга, те сматрају да је треба скратити. Војници из НА групе који су едукативно и интелектуално нижих способности прихватају постојеће стање, док 9% и не жели да размишља о томе јер су у моменту испитивања видели само свој актуелни проблем, не сагледавајући могућност да буду поново евалуално у ситуацији да служе војни рок.

Просечна оцена субјективног доживљаја среће у војсци код војника из НА групе је за 1,30 оцено нижа од војника из А групе. Разлика произилази из чињенице да је око 3/4 војника из НА групе субјективни доживљај среће у војсци проценио оценама 1 и 2, а више од 80% војника из А групе оценома од 3 до 5. Просечна оцена процене среће војника у војсци у односу на процену среће детињства је за 1,62 оцене нижа код војника из НА групе, а за 0,90 код војника из А групе што указује да су војници обе групе у просеку мање срећни у војсци у односу на претходни животни период, али је ипак израженије код војника из НА групе.

Више од половине војника из НА групе сматра да се никада неће уклопити у војни колектив, док се исто толики број војника из А групе уклопио у војни колектив већ за 15 дана. Као што је већ речено, за месец дана се по сопственој процени у војни колектив уклопило 25% војника из НА групе, а 78,8% војника из А групе. Овде треба истаћи да је веома значајан став у којем војници изражавају жељу да се уклопе у војни колектив упркос тешкоћама које имају у адаптационом периоду; чини их 22% војника из НА и 15,3% војника из А групе.

Резултати који се односе на војнике из А групе, у сагласности су са налазом Државног секретаријата за народну одбрану из 1965. године о темпу прилагођавања војника на војну средину, добијеним на групи војника у касарнама, што би одговарало нашој А групи војника и који показује да се у првих 15 дана војног рока на армијску средину адаптирало 45,00% војника, а до краја првог месеца још 38,05% војника, односно у првом месецу служења војног рока укупно се прилагодило 83% војника. Два месеца је било потребно још за 8,60% војника, а више од 2 месеца још за 3,16% војника, док се преосталих 4,50% војника није уклопило у војни колектив ни за 4 месеца служења војног рока (21).

Добијен резултат нашег истраживања који се односи на темпо прилагођавања војника из А групе у првом месецу служења војног рока је, такође, у складу и са истраживањем Бошњака из 1979. године на групи војника који војни рок служе у условном гарнизону по коме се за 15 дана на војну средину адаптирало 28,3 %, а до краја првог месеца још 48,3% војника, односно за месец дана служења војног рока укупно се уклопило 76,6% војника (27).

Добијен налаз је, такође, у корелацији са налазом истраживања адаптације војника на војну средину на крају војног рока (Дедић и Крстић) из 1997. године ко-

ји показује да су се војници, по својој процени, у 3/4 случајева прилагодили на војну средину за 2 месеца служења војног рока (28).

Наши резултати су, такође, и у корелацији са налазом истраживања адаптације питомаца Војне академије по којем се 74,9% питомаца прилагодио условима војне средине за 30 дана, док је 2,4% остао трајно неприлагођен (8).

Војници из НА групе у око 84,5% даљи боравак у војсци процењују као све досаднији и без промене (досадан). Даљи боравак у војсци 74,8% војника из А групе процењује као све интересантнији или без промене (интересантан).

На основу оцене способности војника из НА групе за војну службу уочава се да је 72,5% војника прекинуло служење војног рока као привремено или трајно неспособан. Резултати нашег истраживања су у складу са истраживањем из 1996. године (Дедић и Крстић) и не могу се поредити са другим истраживањима исте врсте у ЈНА, јер су претходна истраживања адаптације војника на војну средину обављена на укупној регрутној или војничкој популацији који нису подразумевали и проблем оцене способности војника за војну службу (12).

Добијени резултати нашег истраживања су обрађени дискриминативном анализом од које се очекивало да одговори на питање: да ли постоји разлика у питању става војника према служењу војног рока између групе адаптираних и групе неадаптираних војника и, ако постоји, које су то одлике које је таквом чине?

Табела 3 показује тачност класификације изнад 50%, што упућује на постојање специфичности у свакој од подгрупа на основу датих варијабли.

Уколико даље посматрамо вредности матрице структуре фактора, уочава се да свих 8 варијабли њене структуре дају три дефинисана фактора. То су: став војника према служењу војног рока, став родитеља према служењу војног рока и став другова према служењу војног рока.

Посматрањем екстрахованих фактора уочава се да се фактор 3 (став другова према служењу војног рока) код обе групе војника не може узети у обзир за интерпретацију с обзиром на то да садржи само две варијабле. Из наведеног произилази да став војника из А и из НА групе према служењу војног рока није под утицајем става другова.

Код војника из НА групе по првој дискриминационој функцији не постоји корелација између фактора 1 и фактора 2, односно не постоји корелације између става родитеља и става војника према служењу војног рока.

Насупрот претходном, код војника из групе А по првој дискриминационој функцији постоји корелација између фактора 1 и фактора 2, односно став војника из А групе према служењу војног рока је под утицајем става родитеља.

Уколико посматрамо фактор 2 у НА групи, односно фактор 1 у А групи војника (став војника према служењу војног рока) уочава се да код обе групе испи-

таника највећи тежински допринос дају три исте варијабле: процена задовољства у војсци, процена даље адаптације у војсци и проценена времена потребног за адаптацију на војну средину.

Уколико на табели 2 поново посматрамо наведене три варијабле, уочава се да постоји груписање података унутар датих варијабли.

Војници из НА групе су у око 72,5% у војсци; несрећни, још се нису уклопили у војни колектив за месец дана и сматрају да ће им временом бити све досадније. Преосталих 27,5% војника испољава исте проблеме, али изражене у мањем степену у односу на своје другове.

Насупрот њима, војници из А групе су се у око 78% случајева: уклопили у војни колектив за месец дана, имају позитивна очекивања од даљег борава у војсци и боравак у војсци их чини релативно срећним, што не важи за преосталих 22% војника који још увек по сопственој процени имају мање адаптационе проблеме.

Посматран у целини, овакав налаз показује да став војника према служењу војног рока има два пола: негативан који чини 72,5% војника из НА групе и позитиван који чини 78% војника из А групе. Између ова два пола се налази нешто више од четвртине војника из НА, а нешто више од петине војника из А групе.

На негативном полу је 72,5% војника чији став према служењу војног рока није под утицајем става родитеља. У прилог томе говори и присутност варијабле субјективног става према служењу војног рока која има највећи тежински значај у НА групи војника, а према којој трећина војника сматра да је служење војног рока губљење времена. Због субјективног доживљаја неадаптираности на војну средину они су немотивисани да превазиђу адаптационе тешкоће. Инсистирају на прекиду војног рока још за време обуке. Њихов став је у корелацији са психијатријском проценом неспособности (привремене или трајне) за служење војног рока.

На супротном полу је 78% војника из А групе чији је став према служењу војног рока под утицајем става родитеља. Они служење војног рока прихватају као нормалну стапу у животу или част.

Међутим, за дискусију су интересантне остале две групе војника.

У војсци је релативно несретно 27,5% војника из НА групе. Сматрају да су се уклопили у војну средину, а ако још и нису, процењују да ће успети и да ће им временом у војсци бити без промене исто интересантно/досадно. Став према служењу војног рока није под утицајем става родитеља. Испољавају проблеме у адаптацији на војну средину због чега су се обратили психијатру за помоћ који их је након прегледа вратио у јединицу као способне за војну службу.

У војсци је релативно сретно 22% војника из А групе. Још се нису уклопили у војну средину, али сматрају, с једне стране, да ће успети, а с друге, да се никада неће моћи да уклопе. Процењују да ће им временом у војсци бити све досадније. Став према служењу војног

рока је под утицајем става родитеља. Ови војници испољавају адаптационе проблеме, али се због тога још нису, а можда никада и неће обратити психијатру за помоћ.

Уколико посматрамо само последње две групе војника, уочава се да је код обе групе војника заједничко: одсуство среће у војсци, процена даљег боравка у војсци све неинтересантнијим, недовољно уклапање у војну средину уз процену да ће временом ипак успети у томе. Показатељ који указује на субјективну процену могуће успешне адаптације на војну средину је веома значајан и указује на жељу војника обе групе да превазиђу адаптационе проблеме и да наставе служење војног рока.

Основна разлика међу војницима из обеју група је у ставу њихових родитеља према служењу војног рока.

Као што се преносе етничке, религијске и друге традиционалне вредности, тако се и породична традиција служења војног рока преноси на потомке и друге чланове породице. У неким крајевима наше земље (Шумадија, Црна Гора) служење војног рока је част, а неспособност срамота, те се младићи који нису одслужили војни рок сматрају неспособним за женидбу и представљају срамоту у породици. Присуство подршке родитеља код војника из А групе управо је фактор који подстиче способности војника за даље превазилажење адаптационих проблема. Ауторитет родитеља код амбивалентних, недовољно зрелих војника може позитивно утицати на њихов став према служењу војног рока да након првих адаптационих тешкоћа наставе служење војног рока. С друге стране, родитељи који нису разрешили своје страхове у вези са одвајањем од своје деце, посебно мајке, могу негативно утицати на своје синове да не истрају у тешкоћама адаптационог периода, те их подржавају у жељи да прекину служење војног рока. Слични налази су добијени и испитивањем става америчких војника према служењу војног рока, где су породични разлози (бежање од породичних проблема, породична традиција или да би задовољили родитеље) на првом, док су лични разлози (путовање, групна идентификација, статус, сигурност, образовање, патриотизам) тек на другом месту (29, 30). Међутим, McCraw и Bearden на основу својих искустава у америчкој војсци, упозоравају да, напротив, мотив задовољења родитеља је управо мотив највећег ризика који предвиђа и највеће адаптационе проблеме војника у јединици (31). Важну улогу у формирању позитивног става према служењу војног рока може имати и држава. У прилог томе говоре подаци из Израела где постоје социјалне консеквенце за особе које избегавају служење војног рока: ограничено образовање, запошљавање, напредовање у послу, одузимање возачке дозволе и дозволе за ношење оружја (32).

Значајну улогу у формирању става војника према служењу војног рока има и психијатар који део војника из НА групе упућених на оцену способности, враћа у

јединицу као способне за служење војног рока. Ако млади војник, лишен емоционалне подршке блиских особа које су физички удаљене од њега, увиди да се о њему и његовим потребама, животу и здрављу брине, то га додатно стимулише да након повратка у јединицу са успехом савлада многе препреке. Емоционална подршка психијатра амбивалентном војнику пружа сигурност да ће, уколико му поново буде тешко, имати коме да се обрати за помоћ, док му у јединици сличну подршку могу пружити и старешина или психолог, а некада и друг.

Такође се уочава да постоји идентичан број војника са негативним ставом према служењу војног рока и број војника којима је прекинуто служење војног рока на основу оцене способности психијатра која је дата након психијатријско-психолошке обраде, уз обавезан опис старешине о понашању војника у јединици. Овакав налаз се може објаснити, с једне стране, коинциденцијом, а, с друге стране, и ставом психијатра који при процени способности војника за војну службу узима у обзир и субјективни став војника који наводи да се не осећа способним да служи војни рок јер не може, не жели или неће да служи војни рок.

Не треба, наравно, прекинути војни рок свим војницима који имају негативан став према служењу војног рока. Треба уочити што пре оне војнике чији карактер, личност и став према служењу војног рока чине такве војнике неспособним или немотивисаним да се адаптирају на војну средину упркос напорима околине. Уз адекватан ментално-хигијенски рад старешине и трупних психолога треба утицати на стварање позитивног става војника према служењу војног рока.

С обзиром на то да је лакше формирати него мењати већ формиране ставове, утицањем на формирање ставова младих према служењу војног рока може се спречити појава избегавања служења војног рока и психијатризација војника. Значајну улогу у формирању позитивног става према служењу војног рока може имати и држава која социјалним консеквенцама треба да подржава младе људе који су одслужили војни рок, а санкционише оне који су неспособни за служење војног рока.

Закључак

Резултати овог истраживања су показали:

понашање војника у периоду прилагођавања на војну средину у прва три месеца може указивати на њихове ставове према обавези служења војног рока.

Став војника који су се адаптирали на војну средину је под утицајем става родитеља, док став војника који испољавају маладаптивно понашање није под утицајем става њихових родитеља.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Zakon o vojsci Jugoslavije*. Beograd: Novinsko-izdavačka ustanova "Vojska"; 1994.
2. *Pajević D, Kasagić Lj, Šipka P*. Osnovi vojne psihologije. Beograd: Centar visokih vojnih škola; 1987.
3. *Danojlović D*. Motivacija vojnika u obuci i vaspitanju. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar; 1989.
4. *Krsmanović M*. Neki aspekti kulturnoetičke komponente u formiranju javnog lika Vojske Jugoslavije. In: *Javni lik Vojske Jugoslavije*. Beograd: Novinsko-izdavačka ustanova "Vojska", 1995.
5. *Pajević D*. Uticaj socijalnih stavova na ponašanje pojedinaca u armijskoj sredini. Beograd: Vojna akademija Kopnene vojske; 1989.
6. *Grujić Z*. Odnosi u vojnoj organizaciji. *Vojno delo* 1996; 6: 126-41.
7. *Veselinović A*. Vojska u srednjovekovnoj Srbiji. *Vojnoist Glas* 1994; 1-2: 385-422.
8. *Kasagić Lj*. Neki problemi formiranja i delovanja pitomačkog kolektiva. Beograd: Centar visokih vojnih škola, Vojna akademija rodova KoV i intendatske službe; 1979.
9. *Kasagić Lj, Kostić P*. Psihologija za vojnog starešinu. Beograd: Vojna akademija kopnene vojske; 1992.
10. *Dedić G*. Osobine ličnosti i manifestacije maladaptivnih oblika ponašanja vojnika u periodu adaptacije [doktorska disertacija]. Beograd: Vojnomedicinska akademija; 1998.
11. *McGee M, Snyder M*. Attribution and behavior: two field studies. *Personal Soc Psychol* 1975; 32: 185-90.
12. *Dedić G, Krstić J*. Problemi adaptacije vojnika na vojni kolektiv. *Vojnosanit Pregl* 1996; 53: 19-24.
13. *Kondić K*. Psihologija JA. Beograd: Nolit; 1987.
14. *Kecmanović D*. Psihijatrija. Beograd: Medicinska knjiga; 1989.
15. *Goldner-Vukov M*. Porodica u krizi. Beograd: Medicinska knjiga; 1988.
16. *Tadić N*. Psihijatrija detinjstva i mladosti. Beograd: Naučna knjiga; 1989.
17. *Čurčić V*. Adolescenti: kriza identiteta u krizi društva i morala. In: *Moralnost i društvena kriza*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja; 1995. p. 231-9.
18. *Pantić D*. Promene vrednosnih orijentacija mladih u Srbiji. Beograd: Institut društvenih nauka; 1990.
19. *Joksimović S, Pjurkovska-Petrović K, Ševkušić S, Opačić G*. Hijerarhijska organizacija vrednosnih orijentacija mladih. In: *Moralnost i društvena kriza*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja; 1995. p. 204-13.
20. *Pejatović A, Orlović V*. Vrednosne orijentacije srednjoškolske omladine i vrednovanje preduslova za uspeh u životu. In: *Moralnost i društvena kriza*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja; 1995. p. 214-23.
21. *Prilagođavanje vojnika na armijske uslove života i rada*. Beograd: Državni sekretarijat za narodnu odbranu, Uprava za moralnopolitičko vaspitanje; 1966.
22. *Kasagić Lj*. Međuljudski odnosi, disciplina i moralna snaga Vojske. *Vojno delo* 1997; 4-5: 77-98.
23. *Klajn V*. Međuljudski odnosi. *Vojnosanit Pregl* 1958; 15: 674-5.
24. *Svečenski B, Kronja T*. Mentalna higijena u vojsci. Beograd: Vojnoštamgarsko preduzeće; 1964.
25. *Nikić S*. Rad i zadaci sanitetske službe na prijemu i obradi mladih vojnika. *Vojnosanit Pregl* 1968; 25: 2451-7.
26. *Kleine P*. Problemes d'adaptation des conscrits a la vie militaire. *Rev Int Serv Sante Forces Armes* 1981; 54: 32-5.
27. *Bošnjak B*. Prilagođavanje vojnika na život u armiji u garnizonu u kojem se služba obavlja pod otežanim uslovima [magistarski rad]. Beograd: Vojna akademija; 1979.
28. *Dedić G, Krstić J*. Ličnost vojnika sa neprilagođenim oblicima ponašanja na kraju vojnog roka. *Vojnosanit Pregl* 1997; 54: 11-7.
29. *McCraw R, Bearden D*. Personality factors in failure to adapt to the military. *Mil Med* 1990; 155: 127-30.
30. *AMSUS Newsletter*. *Mil Med* 1990; 156: A7-8.
31. *McCraw RK, Bearden DL*. Motivational and demographic factors in failure to adapt to the military. *Mil Med* 1988; 153(6): 325-8.
32. *Nardi C, Lichtenberg P, Kaplan Z*. Adjustment disorder of conscripts as a military phobia. *Mil Med* 1994; 159: 612-6.

Рад је примљен 08. XII 1999. год.

Abstract

Dedić G, Kostić P. Vojnosanit Pregl 2000; 57(6): 665–675.

ATTITUDE OF SOLDIERS TO THE MILITARY SERVICE

Due to the formation of the new state – SR Yugoslavia and transformation of armed forces as well as social-political changes which resulted in changes of fundamental social values, the aim of this study is to analyze the factors influencing the attitudes of the youths to the military service in Yugoslav army. The sample consisted of 200 adapted (group A) and 400 nonadapted (group NA) soldiers. The applied instrument was the Adjustment questionnaire. The attitude to the military service has two poles: negative included 72.5% soldiers of group NA and positive included 78% soldiers of group A. Between two poles there were 27.5% soldiers of NA and 22% soldiers of group A who were ambivalent to the military service. It is concluded that the attitude to the military service of the group A soldiers was influenced by their parents, but of the group NA was not.

Key words: military service; military environment; adaptation, psychological; family.